

Covid-19 Geçiren Bireylerde Meydana Gelen Fiziksel ve Psikososyal Değişimler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma

A Study on Determining the Relationship Between Physical and Psychosocial Changes in Individuals with Covid-19

Tuğçe AYTEKİN¹ - Ufuk KARADAVUT²

Öz:

Covid-19(SARS-CoV-2) geçirmiş bireylerdeki fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan meydana gelen değişimlerin değerlendirilmesini içermektedir. Covid-19 bilindiği üzere ilk olarak 2019 yılında Çin'inVuhan kentinde ortaya çıkmış yeni bir korona virüştür. Rezervuarı hayvan kaynaklı olduğu düşünülen virüs halen araştırılmaktadır. Zamanla tüm dünyaya yayılarak bir pandemi oluşturmuştur. Ülkemizde ilk Covid-19 vakası 11 Mart'ta görülmüştür ve gerekli tedbirlerin alınması bir an önce başlatılmıştır. Hastalık esasolarak damlacık yolu ile geçmektedir. Virüsün belli başlı belirtileri; yüksek ateş, halsizlik, ishal, nefes almada güçlük (dispne), kuru öksürük, mide bulantısı, tat ve koku almada azalma, boğazağrısı'dır. Virüs etkenine karşı herhangi bir tedavi bulunmamaktadır ancak destekleyici tedavi uygulanmaktadır. Aşı çalışmaları halen dünya genelinde devam etmektedir, belli bir aşısıda mevcut değildir. 48 kişiden elde edilen verilerden büyük çoğunluğu kentte(%83.3) yaşamaktadır. Grubun tamamında halsizlik ve güçsüz hissetme görülmüştür. Yine aynı şekilde büyük çoğunluğunda tat ve koku almada azalma (%75) tespit edilmiştir. Hiç belirti göstermeyen 48 kişiden sadece 4'ünü oluşturmaktadır. Sonuç olarak Pandemi'nin toplum üzerine büyük etkileri olmuştur ve bireyler kendilerini bir bilinmezlik içerisinde

¹ Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Karabük

² Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Bilişim Ana Bilim Dalı, Karabük, E-posta:ufukkaradavut@gmail.com

hissetmektedirler. Bunun içinde önemliolan konu kriz yönetimini en iyi şekilde bilmek yönetmek ve uygulamaktır.

Anahtar Sözcükler: Covid-19, fiziksel etki, psikososyal etki

Abstract:

It includes the evaluation of physical, social and psychological changes in individuals who have had Covid-19 (SARS-CoV-2). Covid-19 is a new corona virus that first appeared in Wuhan, China in 2019. The virus whose reservoir is thought to be of animal origin is still under investigation. In time, it spread all over the world and created a pandemic. The first covid-19 case in our country was seen on March 11, and the necessary measures were initiated as soon as possible. The disease is mainly transmitted by droplets. The main symptoms of the virus; high fever, weakness, diarrhea, difficulty breathing (dyspnea), dry cough, nausea, decrease in taste and smell, sore throat. There is no treatment against the virus agent, but supportive treatment is applied. Vaccine studies are still ongoing worldwide, and there is no specific vaccine available. Most of the data obtained from 48 people live in the city (83.3%). Weakness and feeling weak were observed in the whole group. Likewise, a decrease in taste and smell (75%) was detected in the majority of them. It constitutes only 4 of 48 people who show no symptoms. As a result, the Pandemic has had a great impact on the society and individuals feel themselves in an unknown. The important issue in this knows the crisis management in the best way, managing and applying it.

Keywords: Covid-19, physical impact, psychosocial impact

Giriş:

Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde Aralık ayının sonlarında tespit edilmiş ve solunum yolu rahatsızlığı belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gösteren bir hastalık olarak tanımlanmıştır. Ancak kesin olarak bilinmediğinden SARS-CoV-2'nin kaynağı halen daha araştırılmaktadır. Yapılan çalışmalar ve gelişmeler incelendiğinde bunun biraz daha zaman alacağı anlaşılmaktadır. Ancak günümüze kadar yapılan COVID-19 çalışmalarında, bu hatalığın SARS-CoV-2'nin zoonoz bir kaynaktan geldiği ve insanlara buradan bulaştığı yönünde görüşler ağır basmaktadır (Anonim, 2020a). Elbette böyle düşünülmesinin temel nedeni hastalığın öncelikle bir yaban hayvanı satan Pazar yerinde çalışanlarda görülmesidir. Buradan diğer insanlara ve bölgelere yayıldığı yönünde bilgiler bulunmaktadır (Anonim, 2020b).

Dünya Sağlık Örgütü, COVID-19 salgını 30 Ocak 2020 tarihi itibariyle "acil durum" olarak tanımlanmıştır. Yapılan bu tanımlamadan hareketle durum daha ciddiye alınmış ve araştırmalar

yoğunlaşmıştır. Hastalık günümüzde dünyanın bütün bölgelerinde ve 150'nin üzerinde ülkede görölmektedir (WHO, 2020). Yılsonu itibariyle 87.273.380 kişi bu hastalığa yakalanmış ve 1.899.440 kişi ise hayatını kaybetmiştir.'ta "uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu" olarak sınıflandırmıştır. Yayılım hızının oldukça yüksek düzeyde olması ve alınan tedbirlerin genel olarak yeterli olmaması yayımlı hızını beklenenin ötesine taşımıştır. Hükümetlerin önceleri konuyu ciddiye almamaları nedeniyle daha sonraları kontrol güçlüğü çekilmeye başlanmıştır. Sağlık sisteminde görölen sıkıntıların yanında bazı ülkelerde sağlık sisteminin çökmeye başlaması konunun çok daha ciddi bir şekilde ele alınması gerekliliğini beraberinde getirmiştir (Margaret ve Henk, 2021).

Hastalığın nasıl ve ne şekilde bulaştığı gibi konularda her geçen gün yeni bilgiler elde edilirken, temel bulaşma ve yayılma noktasının damlacık yoluyla olduğu bilinmektedir. Bu nedenle özellikle maske takılması önerilmektedir. Maske ağızdan çıkacak olan damlacıkları engelleyerek karşıdakine ulaşmasını engellemektedir. Bunun yanında ellerimizle, göz, kulak ve burna temas etmemek gerektiği koruyuculuk ağısından önerilmektedir (Gus ve ark., 2021).

COVID-19 konusunda toplumun büyük kesiminde belli bir toplumsal duyarlılık oluşmuştur. Hastalıktan etkilenme bakımından erkekler bayanlara göre daha hassas olduğları görölmektedir (Elizabeth ve Tamara, 2021). Özellikle 50 yaşın üstünde olan erkeklerin komorbiditesi (Hipertansiyon, Kalp Hastalığı, Diyabet, Malignite, KOAH, Böbrek Hastalığı vb.) olan kişiler hastalığa yakalanma bakımından hassas gruplar olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında tarım işçileri, okullar, askeri birlikle, ceza ve tevkif evleri en riskli yerler olarak görölmektedir (Tetine ve ark., 2021). Koronavirüsün erkelerde daha sık göröldüğü üzerine bazı bilim insanları erkeklerin daha çok kalabalık ortamlarda olmasından dış ortamlarda daha çok vakit geçirmesi ile bağışıklık hücremizi yönlendiren X kromozomunun etkisinin olduğunu söylemektedirler. Bununla birlikte erkeklerde kardiyovasküler hastalık görölme oranının yüksek olması sebebiyle ACE2 reseptörlerine Covid-19 tutunmasının kadınlara oranla daha fazla olduğunu da belirtmektedirler (Maria ve ark., (2020). Covid-19 enfeksiyonunu bazı insanların daha ağır semptomlar gelişme ağısından risk altında olduğunu göstermektedir. Görölen hastalıkların yüzde 80'i hafif, %20'si hastane koşullarında tedavi edilerek, genellikle 60 yaş ve üzerindeki hastaların daha ağır geçirdikleri belirtilmektedir. kişileri daha fazla etkilemektedir (Heater ve ark., 2020). Hastalığın tanısı için gerekli moleküler testler ülkemizde yapılmaktadır. Tanı testi sadece Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Ulusal Viroloji Referans Laboratuvarında ve belirlenmiş Halk Sağlığı Laboratuvarlarında yapılmaktadır.

Yapılan tanı testleri arasında virüs antijenini ve gelişen antikorun tespitine dayanmaktadır. Moleküler tanı testi olarak bilinen PCR (Polimeraz Zincir Reaksiyonu.) testi ve hızlı tanı testleri mevcuttur. PCR testi nazofaringeal örnek alınarak yapılmaktadır hızlı tanı testleri ise virüse karşı oluşturulan bağışıklık sisteminin geliştirdiği antikorların tespitine bakılmaktadır. Bundan dolayı en güvenilir yöntem PCR olduğu için daha çok kullanılmaktadır. Antikor testleri hastalık vücuda alınıp bağışıklık olduktan sonra oluştuğu için her zaman için tam olarak doğru yanıt vermemektedir. PCR için sürüntü örneği alınırken

antikor için kan testi yapılmaktadır. Yapılan PCR testlerin de covid-19 pozitif olduğu halde negatif çıkması durumunda alınan sürüntünün üst solunum yollarından alındığını mümkünse alt solunum yollarından alınması gerektiği de belirtmektedir.

COVID19 için geliştirilmiş mevcut bir ilaç yoktur. Hastanın genel durumuna bakarak gerekli destek tedavisi uygulanmaktadır. COVID19 bir virüs hastalığıdır. Antibiyotiklerin hastalık üzerine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Hastalık için geliştirilmiş ve onay almış olan bazı aşı çalışmaları olsa da henüz istenilen seviyede uygulama alanı bulunmamıştır.

Çalışmada materyal olarak Karabük ilinde yer alan 20 yerleşim yerinde yaşayan ve hastalık geçirmiş olan kişilerden alınan bilgilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin seçilmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmek izin istenmiş ve izin alındıktan sonra görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde alınan cevaplar kaydedilmiş ve daha sonra gerekli analizler yapılmıştır. Analizlerde önemlilik tersleri için ki kare testi yapılırken, ilişkilerin belirlenebilmesi için korelasyon analizi uygulanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmada elde edilen sonuçlar Çizelge 1’de gösterilmektedir. Çizelge incelendiğinde hastaların %83,3’ünün şehirlerde yaşayanlar oluştururken, %16,6’sı ise köylerde yaşayanlardan oluşmuştur. Şehirlerde yaşamın sürekli olarak artması ve kırsalda yaşam şartlarının zorlaması kent yaşamını daha avantajlı kılmaktadır. Bu nedenle kتلere göç bu sonucun çıkmasını etkilemiştir. Yaş grupları olarak genelde 35 yaş ve üzeri birlikte değerlendirilmiştir. Bunun sebebi genç nüfusun söylenildiği gibi gerçekten az etkilenip etkilenmediklerini belirlemektir. Yapılan çalışmanın sonunda 35 yaş altı ile 35 yaş üstü için hastalanma oranları arasında farklılık bulunmamıştır. Ancak hastalığın etkisinde değişimler olmuştur. Öğrenim durumuna bakıldığında ise hasta olanların yarısı (%50) lise mezunlarında oluşmaktadır. %25’i ise ortaokul mezunlarından oluşmuştur. En az hasta olanlar ise ilkokul ve üniversite mezunları olmuştur. Ancak bu sonucun anlamlı bir açıklaması bulunmamaktadır. Çünkü eğitimden ziyade koşullara uymanın etkili olduğu bilinmektedir. Ayrıca örnek sayısının az olması yapılan çalışmada bu şekilde açıklanamayan sonuçların alınmasına sebep olabilmektedir. Eğer bireyler maske, mesafe ve hijyen koşullarına gerektiği şekilde uyabiliyorlarsa hastalığa yakalanma oranları da azalmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde eğitimin etkisi olamaz. Ancak eğitimin artması kuralları ciddiye alma seviyesini yükseltici etki yapabilecektir.

Tablo1.Görüşme grubunun sosyo demografik özellikleri.(* verilerin yüzdesi)(n: kişi sayısı)

Değişkenler	n	%*
Yerleşim yerleri		
Şehir	40	83.3
Köy	8	16.6
Yaş grubu		
15-19 yaş	8	16,6
20-24 yaş	8	16.6
25-29 yaş	4	8.3
30-34 yaş	4	8.3
35 ve üzeri	24	50.0
Öğrenim durumu		
İlkokul	4	8.3
Ortaokul	12	25.0
Lise	24	50.0
Üniversite	8	16.6
Aile Tipi		
Çekirdek	20	71.4
Geniş	8	28.6
Medeni durum		
Bekar	20	41.7
Evlili	28	58.3
Cinsiyet		
Kadın	32	66.6
Erkek	20	33.3
Meslek		
Kamu Personeli	12	25.00
Güvenlik görevlisi	4	8.33
Öğrenci	12	25.00
Aşçı	4	8.33
Ev hanımı	8	16.66
Serbest meslek	4	8.33
Doktor	4	8.33
Toplam	48	100.0

Aile yapısı olarak genel olarak çekirdek aile sayısının %71,4 olduğu görülmüştür. Geniş aile olanların miktarı ise %28,8 olmuştur. Hastaların büyük çoğunluğu çekirdek ailelerde yaşamını sürdürmektedir. Medeni durum olarak ise evlilerin oranı bekârların oranından daha yüksek olarak belirlenmiştir. Evlilerin oranı %58,3 olurken, bekârların oranı ise %41,7 olmuştur. Evli olanların kendilerini bekârlar kadar koruyamadıkları söylenebilir. Bunun temel sebebi ise evli ve çocuklu ailelerin çok farklı şekillerde bireyler ile görüşmek zorunda kalmaları olabilir. Cinsiyet olarak ise kadınların daha yüksek oranda hastalığa yakalandıkları görülmektedir. Ancak bu kadar az örnek ile bunu söylemek çok gerçekçi olmayacaktır. Ancak bizlere bir fikir vermesi bakımından anlamlıdır. Meslek olarak kamu görevlileri ve öğrencilerin daha yüksek oranlarda hastalandıkları görülmüştür.

Yapılan çalışmada hastaların yaşadıkları belirtiler Çizelge 2’de verilmektedir. Çizelge incelendiğinde tat ve koku almada bozulmanın hastaların %75’inde görüldüğü belirlenmiştir. Kas ağrıları ve yüksek ateşin ise hastaların yarısında görülmüştür. Ancak halsizlik ve genel olarak güçsüzlük hastaların tümünde belirgin şekilde görülmüştür. 16 kişide ise hastalık bir belirti göstermemiştir. Belirti göstermeyenlerin genel olarak 30 yaşın altında olan kişilerden oluştuğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Görüşülen bireylerde gözlenen semptomlar.

Görülen semptomlar	n	%*
Tat almada azalma	36	75.0
Koku almada azalma	36	75.0
Eklem ağrıları	12	25.0
İshal	4	8.3
Kas ağrıları	24	50.0
Yüksek ateş	24	50.0
Mide bulantısı	8	16.6
Nefes darlığı	12	25.0
Halsizlik, güçsüz hissetme	48	100.0
Kuru öksürük	8	16.6
Boğaz ağrısı	8	16.6
Herhangi bir semptomu olmayan	16	8.3

Yapılan çalışma yapılan korelasyon analizleri sonucunda aile tipi ile hastalanma oranı arasında 0,412** lik önemli ve olumlu şekilde ilişki bulunmuştur. Cinsiyet olarak ise 0.294 oranında olumlu ancak önemsiz ilişki tespit edilmiştir. Yapılan çalışma semptomlar ile ilgili olarak yapılan korelasyon çalışmasında yüksek ateş ile yaş arasında (0,507**), cinsiyet ile halsizlik arasında (0,478**), yaş ile öksürük arasında (0,405*) olumlu ve önemli ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca yaş ile zatürreye yakalanma oranı bakımından 0,399* olumlu yönde ve önemli ilişki bulunmuştur. Yaş arttıkça zatürre belirtileri artmaktadır.

Pandemiler bireyi ve toplumu birçok alanda ve düzeyde etkileyen toplumsal ve psikolojik bozulmalara neden olan kritik bir durumdur. Bulaşıcı hastalığın gösterdiği tehdit algısı arttıkça panik ve anksiyete miktarında da belirgin şekilde artış olmaktadır. Bu da bireylerin hastalığa yakalanma bakımından bireyleri hazır hale getirmektedir (Sanaz ve ark., 2020). Sosyal yaşam mekanizmalarının değişmesiyle birlikte kent yaşamında yalnızlaşan kişiler veya bireyler, kendilerini daha savunmasız hissettikleri için güvensizlik duyguları artmaktadır (Furedi, 2014). Bununla birlikte insanlar sağlıkla ilgili endişeleri kullanarak kötü yönde etkilemektedirler. Tarihin her döneminde karşımıza çıkan salgınların, günümüzdeki etkisi çok fazla olmasa da taşıdığı risk medya tarafından aşırı şekilde abartılarak sürekli canlı tutulmaktadır (Çelik ve ark., 2017).

Pandemi ile gerçekleştirilen kısıtlamalarda, bir grup evde daha iyi vakit geçirdiklerini belirtirken büyük çoğunluğu evde geçirilen zamandan şikâyet etmektedir. Özellikle ortaokul ve lise öğrencileri

uzaktan eğitim ile ilgili endişelerinin olduğunu, uzaktan eğitimin dersleri ve öğrenimleri üzerine olumsuz etki edeceklerinden ve eğitim hayatlarının risk altında olduğunu ifade etmektedirler. Var olan bu risklerin hem öğrenci üzerine hem de ebeveynler üzerinde anksiyeteye neden olduğu bilinmektedir.

Covid-19 geçirdikten sonra kişilerin sosyal mesafe, maske ve temizlik kurallarına daha dikkat ettiklerini, beslenme konusunda ise sıvı alımına, yeşil yapraklı sebze meyve tüketimine ve protein ağırlıklı beslenme alışkanlıkları kazandıklarını belirtmişlerdir. Kalabalık ortamlarda bulunma ve toplu taşıma araçlarını kullanma oranlarında %75 azalma olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç

Sonuç olarak covid-19'un kişiler üzerinde birçok alanda etkisi olmuştur. Özellikle bunlar sosyal, fiziksel ve psikolojik olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyler bunlara bağlı olarak bazı baş etme becerileri geliştirmiştir. Beslenme davranışında değişiklik ile birlikte mümkün olduğunca az hareket etme olmuştur. Bunun yanında gençlerin hastalığa yakalanma ve belirti bakımından diğer gruplara göre daha avantajlı oldukları görülmüştür. Ancak bu avantajları nedeniyle en büyük taşıyıcı grup oldukları da açık bir şekilde görülebilmektedir.

Kaynakça

- Anonim, 2020a. Covid-19 rehberi. T.C.Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Anonim, 2020b. Covid-19 raporu. T.C.Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Elizabeth Lerner Papautsky, Tamara Hamlish. 2021 Emotional Response of US Breast Cancer Survivors during the COVID-19 Pandemic. *Cancer Investigation* 39:1, 3-8.
- Furedi, F. (2014). Korku kültürü: Risk almanın riskleri (2. b.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gus A. Mayopoulos, Tsachi Ein-Dor, Gabriella A. Dishy, Rasvitha Nandru, Sabrina J. Chan, Lauren E. Hanley, Anjali J. Kaimal, Sharon Dekel. 2021. COVID-19 is associated with traumatic childbirth and subsequent mother-infant bonding problems. *Journal of Affective Disorders* 282, 122-125.
- Heather Lukas, Changhao Xu, You Yu, Wei Gao. 2020 Emerging Telemedicine Tools for Remote COVID-19 Diagnosis, Monitoring, and Management. *ACS Nano* 14:12, 16180-16193.
- Margaret Stroebe, Henk Schut. 2021. Bereavement in Times of COVID-19: A Review and Theoretical Framework. *OMEGA - Journal of Death and Dying* 82:3, 500-522.
- Maria V. Sankova, Olesya V. Kytko, Renata D. Meylanova, Yuriy L. Vasil'ev, Michael V. Nelipa. 2020. Possible prospects for using modern magnesium preparations for increasing stress resistance during COVID-19 pandemic. *Research Results in Pharmacology* 6:4, 65-76.
- Sanaz Faraji, Mahboubeh Ghayour Najafabadi, Mitch Rostad, Albert Thomas Anastasio. 2020. The effect of COVID-19 quarantine on physical and social parameters of physical education providers and youth sport coaches. *Work* 67:4, 767-769.
- Tetine Sentell, Anne Foss-Durant, Uday Patil, Deborah Taira, Michael K. Paasche-Orlow, Connie Mah Trinacty. 2021. Organizational Health Literacy: Opportunities for Patient-Centered Care in the Wake of COVID-19. *Quality Management in Health Care* 30:1, 49-60
- WHO, 2020. Dünya sağlık örgütü raporu. <https://www.euro.who.int/en/home>.